

Анна Тертична

радник

Міністерство закордонних справ України
01018, Україна, Київ, Михайлівська площа, 1
E-mail: a.tertychna@gmail.com

ВНЕСОК УКРАЇНСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У РЕСПУБЛІЦІ БОЛГАРІЯ В РОЗВИТОК СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКО- БОЛГАРСЬКИХ ВІДНОСИН

У статті проаналізовано діяльність української діаспори в Республіці Болгарія в період 1991-2018 рр., після відновлення незалежності Української державності внаслідок розпаду СРСР та встановлення дипломатичних відносин між двома країнами 13 грудня 1991 року. Увагу сфокусовано на трансформації самосвідомості українців у Болгарії, які пройшли непростий шлях утвердження їхнього сприйняття як представників незалежної Української держави в умовах домінування традиційних русофільських настроїв серед громадян Болгарії, схильних ототожнювати «братні народи» колишнього СРСР.

Увагу зосереджено на консолідації українців у Болгарії «четвертої» та «п'ятої» хвиль еміграції та продовженні перерваного радянською добою процесу популяризації української ідеї, закладеного Посольством Української Народної Республіки. Основний акцент дослідження присвячено заходам українства Болгарії як інструментам публічної та народної дипломатії, якими воно послуговувалося для покращення іміджу України, популяризації української історії та культури, а також захисту державного суверенітету й територіальної цілісності України в умовах збройної російської агресії.

Попри свою незначну чисельність українські організації у Болгарії дедалі впевненіше відіграють роль чинника розвитку українсько-болгарських відносин, їхня діяльність виходить за рамки суто двосторонніх взаємин України з Болгарією і стає об'єктом уваги США та Росії. Для підвищення ефективності співпраці диппредставництва України з українськими організаціями в Болгарії необхідною передумовою є фінансова підтримка публічної дипломатії МЗС України та проектів збереження національної ідентичності закордонного українства. У контексті розвитку українсько-болгарських відносин у культурній і гуманітарній сферах практичним кроком є плановане відкриття Українського культурно-

інформаційного центру в Софії, який додатково консолідує і українську громаду в Болгарії.

Ключові слова: Республіка Болгарія, Україна, міжнародні відносини, українські організації, українсько-болгарське співробітництво, публічна дипломатія.

Anna Tertychna

Counsellor

Ministry of Foreign Affairs of Ukraine

1, Mykhailivska sq., Kyiv, 01018, Ukraine

E-mail: a.tertychna@gmail.com

CONTRIBUTION OF UKRAINIAN ORGANIZATIONS IN THE REPUBLIC OF BULGARIA TO THE DEVELOPMENT OF THE PRESENT-DAY RELATIONS BETWEEN UKRAINE AND BULGARIA

This article analyses the activity of the Ukrainian diaspora in the Republic of Bulgaria in 1991–2018, following the restoration of independence of the Ukrainian statehood as a result of the collapse of the USSR and the development of diplomatic relations between the two countries after their establishment in 13 December 1991. The article focuses on the transformation of the self-consciousness of Ukrainians in Bulgaria who have undergone a difficult path towards creating of their perception as representatives of the independent Ukrainian state despite the dominating traditional russophilic sentiments among the citizens of Bulgaria who tend to equate the “fraternal peoples” of the former USSR.

The author also focuses on the consolidation of Ukrainians of the “fourth” and “fifth” waves of emigration in Bulgaria and the resuming of the popularization of the Ukrainian cause — a process started by the Embassy of the Ukrainian People’s Republic but interrupted by the Soviet regime. The key focus of the study is the Ukrainians activities in Bulgaria as an instrument of public and people’s diplomacy aimed to improve the image of Ukraine, present the Ukrainian history and culture as well as protect the state sovereignty and territorial integrity of Ukraine amid Russia’s armed aggression.

Despite being not numerous, Ukrainian organizations in Bulgaria are becoming a more and more influential factor of the development of relations between Ukraine and Bulgaria — their activities go beyond the purely bilateral relations between Ukraine and Bulgaria and become a point of attention in the U.S. and Russia. A necessary precondition for increasing efficiency of

cooperation between the diplomatic mission of Ukraine and Ukrainian organizations in Bulgaria is financial support to public diplomacy of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine and the projects aiming to preserve the national identity of the Ukrainians abroad. In the context of development of relations between Ukraine and Bulgaria in the cultural and humanitarian areas, a practical step is the scheduled opening of the Ukrainian Cultural and Information Centre in Sofia that also additionally consolidates the Ukrainian community in Bulgaria.

Keywords: *the Republic of Bulgaria, Ukraine, international relations, Ukrainian organizations, cooperation between Ukraine and Bulgaria, public diplomacy.*

Численна українська діаспора відіграла і продовжує відігравати важливу роль у міжнародних контактах України, а також є активним промоутером державних потреб і прагнень українського народу в тих країнах світу, де діють українські організації. Закордонне українство сприяло утвердженню України як актора міжнародної взаємодії після відновлення незалежності Української держави в 1991 році. Водночас українське зарубіжжя є дієвим «зовнішнім чинником» і резервом розширення політичної, економічної і культурної присутності України в системі міжнародних координат. Попри той факт, що українська громада в Болгарії є порівняно нечисленною, вона суттєво впливала на розвиток українсько-болгарських відносин на початковому етапі становлення дипломатичних взаємин у 1918–1921 рр., а також продовжує відігравати важливу роль у сучасний період. Досліджуючи діяльність закордонних українців у Болгарії у 1991–2018 рр., розглядаємо їх як громадян Болгарії, що мають українське етнічне походження чи походять з України, або ж громадян України, які тимчасово чи постійно проживають у цій країні.

Метою статті є дослідження діяльності українських організацій у процесі об'єднання українців та інституалізації у Республіці Болгарія, а також вивчення ролі української громади в розвитку сучасних українсько-болгарських відносин через популяризацію інформації про Україну, формування позитивного іміджу держави, розбудову партнерських і взаємовигідних стосунків з Болгарією, а також вплив на формування сприятливої громадської думки про Українську державу в болгарському суспільстві, особливо в період після Революції Гідності, в умовах російської збройної агресії та антиукраїнської діяльності проросійського чинника. Проблема значення української діаспори як елемента реалізації публічної дипломатії України у відносинах з країнами світу не є новою, водночас ґрунтовні історичні дослідження цієї теми у площині розвитку українсько-болгарських відносин практично відсутні.

Діяльність сучасних українських організації у Софії студіювали П. Черник, П. Лозинський, К. Каковкіна, А. Атаманенко¹, окремі аспекти висвітлено в дослідженнях О. Машевського та Г. Мінгазутдінової². Більше вивченою є діяльність української громади в Болгарії у міжвоєнний період ХХ ст. у розвідках Д. Степовика, В. Власенка, а також болгарських українців В. Жуківського та А. Якімової³. Варто зазначити, що в більшості фундаментальних праць українських учених стосовно історії українсько-болгарських відносин основна увага приділяється болгарській національній меншині в Україні, аніж українству Болгарії. Це можна пояснити неспівмірністю громад, з явною перевагою кількісних і якісних показників життєдіяльності компактної етнічної болгарської громади в Україні, яка вважається найстарішою болгарською діаспорою у світі. Втім, таке співвідношення абсолютно не зменшує актуальності поглибленого дослідження українства в Болгарії.

Щодо доробку болгарських науковців слід згадати праці Б. Нягулова, який досліджував етнополітику Болгарії та України, Т. Матанової — з питання збереження культурної спадщини та самоідентифікації українських мігрантів, а також Л. Ревякіної — у розрізі відносин між українською та російською еміграцією в Болгарії⁴.

Діяльність українських товариств в іноземних державах гарантується широкою базою міжнародних правових документів. Захист прав та свобод, а також гарантії збереження національної ідентичності представникам національних спільнот та меншин регламентуються у міждержавних відносинах низкою основоположних міжнародних документів у рамках ООН, РЄ, ОБСЄ та ін. Для Болгарії та України основними європейськими інструментами захисту національних меншин є Рамкова конвенція щодо захисту національних меншин, яку Україна й Болгарія підписали в 1995 р., та Європейська хартія регіональних мов або мов меншин, підписана Україною 1992 року.

На двосторонньому рівні питання меншин у відносинах України з Республікою Болгарія регламентується Протоколом про встановлення дипломатичних відносин від 13 грудня 1991 року та статтею 9 Договору про дружні відносини і співробітництво, підписаному 5 жовтня 1992 року Президентом України Л. Кравчуком та Болгарії Ж. Желевим, яка зобов'язує сторони забезпечувати «необхідні умови і вживати спеціальних заходів щодо збереження та розвитку етнічної, мовної, культурної та релігійної самобутності, гарантованого здійснення прав усіх осіб української національності, які постійно проживають на території Республіки Болгарії, і осіб болгарської національності, які постійно проживають на території України, згідно з міжнародними стандартами в цій галузі»⁵. Також визначено, що «держави сприятимуть вивченню мови представ-

никами таких груп, ознайомленню з культурою, традиціями одна одної, а також полегшуватимуть в рамках свого законодавства заснування і діяльність організацій осіб згаданих груп, яку вони здійснюють відповідно до положень своїх статутів»⁶.

Іншим важливим двостороннім документом у цій сфері є Угода між Урядом України та Урядом Республіки Болгарія про співробітництво в галузях освіти, науки і культури, підписана 5 жовтня 1992 року⁷, стаття 6 якої передбачає державну підтримку та взаємодію «для збереження та розвитку національної, мовної та культурної самобутності осіб української національності, що постійно проживають у Республіці Болгарії, а також осіб болгарської національності, що проживають на території України — бессарабських, кримських та приазовських болгар і гагаузів».

Право болгарських українців на освіту гарантоване статтею 14 Угоди між Міністерством освіти України й Міністерством науки і освіти Республіки Болгарія, підписаної 9 грудня 1994 року в м. Києві⁸, яка зобов'язує обидві країни забезпечити «права в галузі освіти і науки громадянам України болгарської національності і громадянам Республіки Болгарія української національності». Окрім цього, у додаткових міжвідомчих Протоколах про співробітництво і обмін визначалися такі взаємні зобов'язання:

- підвищення якості викладання української мови і літератури, народознавства у вищих навчальних закладах Болгарії та болгарської мови і літератури, народознавства у вищих навчальних закладах України⁹;

- навчання в українських середніх та вищих навчальних закладах болгарських громадян української національності, які постійно проживають в Болгарії, а також навчання в болгарських середніх та вищих навчальних закладах українських громадян болгарської національності¹⁰;

- направлення викладачів до шкіл Республіки Болгарія, де викладання здійснюється українською мовою, а болгарська Сторона відповідно до своїх можливостей і потреб української Сторони направить викладачів до шкіл України, де викладання здійснюється болгарською мовою;

- співробітництво з питань, пов'язаних з діяльністю навчальних закладів обох держав, де викладання здійснюється болгарською, відповідно, українською мовою, або де зазначені мови вивчаються як предмет шляхом забезпечення навчальною і навчально-методичною літературою, надання методичної допомоги при розробці навчальних програм, спільної розробки підручників і навчально-методичної літератури тощо¹¹.

У галузі культури права української громади в РБ регулюються Протоколом між Міністерством культури і мистецтв України та Міністерством культури Республіки Болгарія про співробітництво, підписаним 30 січня 2003 року в Києві. Зокрема стаття 6 закріплює намір двох країн

сприяти «створенню умов для національної самобутності осіб української національності, що є громадянами Республіки Болгарія, та, відповідно, осіб болгарської національності, що є громадянами України»¹². З цією метою у відповідності до національного законодавства обидві держави закріпили домовленість підтримувати діяльність культурних спілок і товариств через методичну допомогу в підготовці працівників культури для українських культурних спілок і товариств у Республіці Болгарія, а також в Україні — для болгарських культурних спілок.

Державна політика України щодо закордонних українців, включно й українців Болгарії, регламентується, насамперед, Конституцією України та Законом України «Про правовий статус закордонних українців». Важливою для реалізації визначених законодавством завдань є Державна програма співпраці із закордонними українцями на період до 2015 р. Вона спрямовувалася на забезпечення центральними та місцевими органами виконавчої влади співпраці із закордонними українськими спільнотами, збереження їх національно-культурної ідентичності, використання інтелектуального, культурного та духовного потенціалу для утвердження позитивного міжнародного іміджу України тощо¹³.

Після певної прогалини в нормативному регламентуванні взаємовідносин із закордонним українством, пов'язаної із складним соціально-економічним становищем у країні після повалення режиму В. Януковича та викликами, які постали перед державою внаслідок російської збройної агресії, у червні 2017 року Кабінет Міністрів України ухвалив «Концепцію Державної програми співпраці із закордонними українцями на 2017-2020 рр.», а 10 травня 2018 року — Постанову «Про затвердження Державної програми співпраці із закордонними українцями на період до 2020 року». Останній документ передбачає виділення коштів на проекти для: реалізації державної політики у сфері інформації щодо посилення протидії антиукраїнській пропаганді та утвердження позитивного іміджу України; задоволення науково-освітніх потреб закордонних українців; сприяння збереженню та розвитку української мови; задоволення культурних потреб закордонних українців та збереження культурної спадщини; поглиблення співпраці із закордонними українцями у сфері національно-патріотичного виховання.

У Болгарії відсутній окремий закон, який регулює сферу державної політики щодо національних меншин. Відповідно до Конституції, Республіка Болгарія є унітарною державою, і заборонено утворення «автономних територіальних чи культурних одиниць, а законодавство Болгарії не передбачає самоврядування чи створення національних рад»¹⁴ [текст. — *Авт.*] на кшталт Сербії, Хорватії чи Румунії. Таким чином українці Болгарії, як і представники інших народів, націй, етносів, через відсутність

статусу національної меншини, позбавлені певних преференцій з боку держави, включаючи й фінансове сприяння від держави-реципієнта.

Головним документом у цій сфері є Закон Республіки Болгарія про захист від дискримінації, ухвалений у 2003 році¹⁵. Окрім цього, стаття 36 Конституції Республіки Болгарія надає громадянам, для яких болгарська не є рідною мовою, право вивчати та використовувати рідну мову за умови обов'язкового вивчення болгарської мови¹⁶.

Починаючи з 1997 року в Болгарії створено Національну раду з етнічних та демографічних питань (НРЕДП) при Раді Міністрів, яка опікується питаннями співпраці з національними меншинами та міжетнічних взаємин в РБ¹⁷. Її асоційованими членами є неурядові організації. Проте Спілка українських організацій Болгарії «Мати Україна» не приєдналася до НРЕДП, попри неодноразові спроби та консультації. Основною причиною цього була законодавча вимога щодо наявності у представника етнічної громади болгарського громадянства, а українці не мали бажання зрікатися українського громадянства, оскільки статус члена родини болгарського громадянина гарантував їм усі необхідні права та дозволяв почувати себе при цьому повноцінними громадянами України.

Аналіз існування, об'єднаного процесу та діяльності української громади в сучасній Болгарії неможливий без розуміння історії та основних тенденцій діяльності організацій, а також цілісного погляду на періодизацію попередніх хвиль української еміграції.

Історія об'єднання української спільноти в Болгарії пов'язана з перебуванням у цій країні відомого українського вченого М. Драгоманова (1841–1895) та поетеси Лесі Українки (1871–1913), його доньки Л. Драгоманової-Шишманової (1866–1937) та її чоловіка, першого Посла Царства Болгарії в УНР І. Шишманова (1862–1928). Як стверджує В. Жуківський¹⁸, вони були першою хвилею української еміграції, яку представляла невелика група українських інтелектуалів.

Друга хвиля еміграції з України припадає на період після завершення Першої світової війни. Близько 2 тисяч українців з високим рівнем національної самосвідомості та освіти прибули до Болгарії після жовтневого заколоту в Росії у 1917 р. та більшовицької окупації українських земель. У міжвоєнний період на території Болгарії діють Український Червоний Хрест, створюється декілька українських громадських організацій, з'являється українська преса¹⁹. Одним із найбільш відомих українців того часу, який дбав про українство та фактично фінансував українську еміграцію в Болгарії, був видатний скульптор М. Паращук (1878–1963), який ініціював перепоховання та впорядкування могили проф. М. Драгоманова на Софійському центральному цвинтарі²⁰.

Болгарська дослідниця Л. Ревякіна переконана, що українська еміграція того часу була сповнена патріотизму та «політичної активності»²¹,

що знайшло вияв у створенні численних організацій, центрів, товариств, бібліотек-читалень. Першим було створено український рух «Громада» на чолі з В. Филиновичем, потім утворюються товариства «Українська громада» (з філіями в мм. Пловдив, Варна, Відін, Русе, Севлієво, Ловеч), «СіЧ», «Український сокіл», «Союз вільних козаків-націоналістів», Українське товариство запорізьких козаків ім. Гетьмана Сагайдачного, організація ім. Гетьмана Івана Мазепи, гурток «Вільне козацтво, гурток ім. Михайла Драгоманова, «Українське земляцтво «Смок», Українське національне козацьке товариство. У 1930-х рр. центральним органом еміграції був Союз українських організацій у Болгарії (СУОБ), який створено у 1933 р. з ініціативи «Громади» після проведення об'єднаною конгресу. Того ж року «Українська громада в Болгарії» у Пловдиві звернулася до державного керівництва СРСР із резолюцією-протестом проти нелюдських знущань над народом в Україні й штучно створеного голоду, яку було оприлюднено в газеті «Болгарська незалежність» 10 листопада²².

Останньою активною організацією українців у Болгарії було Українське культурне об'єднання (УКО), яке продовжувало справу боротьби за міжнародне визнання української державності, зокрема шляхом проведення урочистих заходів до річниць Незалежності України²³. Воно припинило своє існування після перевороту 9 вересня 1944 р. і приходу до влади Вітчизняного фронту за підтримки Червоної армії, оскільки лідерів УКО заарештували та передали СРСР. Унаслідок цього, після 1947 р. у Болгарії лишаються лише поодинокі українські мігранти, серед яких був Сергій Юзефович (1915–2015), що за свою діяльність секретарем в УКО відбув покарання в таборах.

Основними причинами перерваної традиції громадської діяльності патріотичного українства в Болгарії стали гоніння болгарської влади проти українських культурно-освітніх організацій у 1938 р.²⁴ та ліквідація українських емігрантських організацій на виконання ст. 7 Угоди про перемир'я, підписаної між Болгарією та СРСР, Великобританією і США 28 жовтня 1944 р. Зокрема, згідно з документом, болгарський уряд зобов'язувався розігнати одразу всі наявні на болгарській території «прогітлерівські та інші фашистські політичні, воєнні, воєнізовані, а також інші організації, які ведуть ворожу проти об'єднання народів пропаганду, і не допускати існування в майбутньому такого роду організацій»²⁵.

Початок третьої хвилі української еміграції до Болгарії припадає на повоєнний період кінця 40-х — початку 50-х років, коли розпочалося розширення зв'язків між СРСР та УРСР з НРБ²⁶. Ця еміграція здебільшого складалася з представників «шлюбної еміграції», які не завжди

мали сформовану українську ідентичність²⁷. Після розпаду Радянського Союзу більшість емігрантів одержали або болгарське, або російське громадянство, однією з основних причин такої ситуації стало відкриття Посольства України в Софії лише в 1993 році, майже через півтора роки після встановлення дипломатичних відносин між Україною та Республікою Болгарія. Як констатував В. Жуківський, «більшість болгарських громадян українського походження є зросійщеними, української мови не знає або володіє незадовільно, у спілкуванні з ними відчувається ностальгія за СРСР²⁸. Така ситуація превалювала у 90-х роках ХХ ст., однак діяльність дипломатичного представництва України в Софії, яке почало гуртувати українську спільноту третьої і четвертої хвиль переселення, спричинила якісну зміну настроїв, самосвідомості місцевих українців.

Четверта хвиля української міграції до Болгарії припадає на кінець ХХ ст., коли розпочався новий потік трудової міграції до Європи. На відміну від країн Західної Європи, Болгарія не була привабливою державою для масової хвилі трудових мігрантів, натомість лівову частку іммігрантів складали представники інтелігенції. Діяльність українців у Болгарії протягом 90-х років в основному зводилися до участі в заходах, ініційованих Посольством України з нагоди ювілейних дат, державних свят, відзначення річниць визначних українців, а також у заходах культурно-гуманітарного характеру: виставках, концертах, вечорах творчості. Втім, під впливом утвердження української державності та інформаційної роботи вісників Посольства України та В. Жуківського розпочався процес об'єднання українців і створення громадських організацій.

Процес самоорганізації українців у Софії та болгарських регіонах. Першим продемонстрував консолідованість софійський осередок українців. 19 червня 2000 р. було ухвалено Статут фундації «Мати Україна» на чолі з І. Сардаревою. Ідея офіційної реєстрації організації належала О. Коцевій, заступнику Голови фундації, яка працювала позаштатним перекладачем Посольства України в Софії у 1994–2004 рр., а також у різні роки була власним кореспондентом української редакції ВВС, «Радіо Свобода», а також Національної радіокомпанії України.

Усвідомлюючи необхідність та важливість інституалізації роботи громади, ініціативу О. Коцевої підтримали інші впливові українці болгарської столиці. Головою було обрано Ірину Сардареву, яка погодилася надавати приміщення «Дому капелюшків» у Софії на вул. Владайска 44 для зборів українства та вказати його адресу як офіційну для реєстрації фундації. Цілями її діяльності визначено об'єднання українців Болгарії та збереження їхньої національної свідомості, збереження мови й культури українців, залучення до культурних традицій болгарського народу, створення інформаційної бази з метою розвитку відносин між двома країнами,

допомога в розробці аналітичних досліджень, популяризація зв'язків між Україною та Болгарією, інформаційне забезпечення видання творів української літератури болгарською мовою²⁹.

Фундація «Мати Україна» розгорнула системну роботу для подальшого об'єднання громади шляхом святкування традиційних українських свят, вшанування видатних українців. Її члени збиралися на початковому етапі у приватному будинку І. Сардаревої, а культурні заходи, тематичні зустрічі, виставки та ін. проводилися за окремою програмою, що оголошувалася додатково. У роботі фундації брали участь українці, болгары, росіяни, євреї. Соціальний статус членів організації — лікарі, вчителі, філологи, журналісти, службовці різних фірм, безробітні, пенсіонери, студенти. Фундація співпрацювала з секцією перекладачів-україністів Союзу болгарських перекладачів та кафедрою україністики Софійського університету. Створено власну бібліотеку, велику частину якої подарувала дружина болгарського вченого-україніста Петко Атанасова (після його смерті), який все своє життя займався вивченням українсько-болгарських літературних та культурних зв'язків. Через відсутність приміщення книжковий фонд зберігався у приватному будинку. З 2002 р. фундація стала дійсним членом Європейського конгресу українців (ЄКУ). Її представники брали участь у щорічних нарадах керівників українських організацій ЄКУ.

Незарєєстрована філія фундації «Мати Україна» діє в м. Ляковец, де місцеві українці не мали фінансової можливості зарєєструвати окреме товариство. В рамках фундації також створено Молодіжну організацію українців, яку очолив Красимир Паньковський.

Приклад софійських українців став надихаючим для появи українських громадських організацій у інших містах Болгарії. У 2002 р. у Варні почала діяти фундація «Діти Чорнобиля», у 2003 р. засновано товариство «Діаспора — Україна» у м. Бургас, голова — М. Горбань, заступниця — А. Раєнко. У 2004 р. зарєєстровані одразу три товариства: а) «Чорноморіє» у м. Варна на чолі з Г. Голуб; б) «Добруджа-Україна» у м. Добруджа та «Український дім» у м. Сілістра, створене з ініціативи Г. Мітевої, яка очолювала його до 21 листопада 2011 р. Після її смерті головою товариства було обрано Олену Дімітрову; в) «Український дім» у м. Сілістра на чолі з Т. Коларовою.

Цілі та завдання більшості товариств, зазначені у статутних документах, здебільшого збігаються, якщо не є майже ідентичними: збереження української культурної спадщини, традицій, мови, популяризація українських культурних цінностей у Болгарії, розвиток культурних відносин між українцями та болгарам.

У 2012 році зарєєстровано українсько-болгарське товариство «Пловдив» на чолі з М. Імреоровою за підтримки Почесного консула України в

цьому місті Д. Георгієва. Товариство співпрацює з мерією міста, Інформаційним центром мігрантів з несвропейських країн, регіональними діаспорними організаціями різних національностей з метою популяризації і розвитку спільних громадських, культурних та економічних ініціатив³⁰.

Кульмінаційним моментом процесу консолідації української громади в Болгарії можна вважати створення в березні 2013 р. загальноболгарської громадської організації «Спілка українських організацій в Республіці Болгарія «Мати Україна» (СУОБ), що є єдиною рамковою організацією українців, з якою співпрацює Болгарська держава. Головою організації стала О. Коцева, а її заступницями — А. Якімова та О. Конова. До Спілки увійшли: Фундація «Мати Україна» (м. Софія), «Діаспора-Україна» (м. Бургас), «Добруджа-Україна» (м. Добрич), «Український дім» (м. Сілістра), «Українсько-болгарське товариство «Пловдів» (м. Пловдів). СУОБ «Мати Україна» успадкувала практично усі проекти Фундації «Мати Україна», яка відтоді перебуває в латентному стані, оскільки українці Софії долучаються до діяльності загальноболгарської організації, враховуючи її вищий ієрархічний статус в очах болгарських державних інституцій.

У дослідженнях українських учених не виокремлюється важливість створення СУОБ «Мати Україна», яке ототожнюється з фундацією «Мати Україна», однак поява загальноболгарської організації українців має ключове значення у процесі консолідації української громади та фактично свідчить про повторення еволюційних тенденцій, які домінували серед українських емігрантів у 1930-х роках, наслідком чого стало заснування Союзу українських організацій Болгарії (СУОБ), прототипу СУОБ «Мати Україна».

З 2017 року СУОБ «Мати Україна» офіційно є членом Світового конгресу українців. Враховуючи соціально-економічне становище українців у Болгарії, президія СКУ погодилася звільнити СУОБ «Мати Україна» від членських внесків. Співпраця софійських українців з СКУ веде свій відлік від 2000 року, коли Болгарію відвідав Голова А. Лозинський³¹. Президент СКУ Є. Чолій перебував у Софії у жовтні 2012 р. на запрошення фундації «Мати Україна», а в листопаді 2017 р. він прибув до Болгарії на запрошення вже СУОБ «Мати Україна». Голова Європейського конгресу українців Ярослава Хортяні мала зустрічі з українцями Софії у 2010 р.³² Керівництво варненського і бургаського осередків українців мали зустріч з Я. Хортяні як Заступником Голови СКУ, у липні 2017 р. під час її перебування в Болгарії. У лютому 2010 р. відбулася Перша конференція молодіжних організацій української діаспори Європи у співпраці фундації «Мати Україна» та Конференції українських моло-

дечих організацій Світового Конгресу Українців (КУМО СКУ). Захід відбувся у м. Софія й Банско та зібрав 25 представників з десяти країн: України, Болгарії, Естонії, Сербії, Вірменії, Росії, Боснії та Герцеговини, Угорщини й Словаччини³³.

Розвивалася співпраця з організаціями закордонного українства: представники фундації «Мати Україна» брали участь у Форумах української діаспори в Греції³⁴, у 2003 році представник фундації за квотою СКУ брав участь у роботі VIII Світового Конгресу Українців у Києві. Вперше офіційно українську діаспору в Болгарії на урочистих зборах СКУ до 50-ліття організації, які відбувалися в Києві 24–27 серпня 2017 р., представляла М. Імреорова, голова Українсько-Болгарського Товариства «Пловдив»³⁵.

Враховуючи останні розвідки дослідників проблематики закордонного українства, які виділяють п'яту хвилю трудової української еміграції, починаючи з 2013 року³⁶ останньою хвилею переселенців до Болгарії можна вважати українців, що залишили Україну через складні соціально-економічні причини та початок російської збройної агресії проти Української держави у 2014 р. Загалом, більшість українців, які проживають на території РБ, це люди середнього віку, зайняті у сферах малого бізнесу, комп'ютерних технологій, медицини й туризму.

За деякими неофіційними даними, чисельність українців у Болгарії у 2018 році сягнула близько 10 тисяч осіб. Станом на 2001 р., коли відбувся національний перепис населення, у Болгарії українцями себе визнали 2489 осіб (0,03%), а результати перепису, проведеного в Болгарії 2011 року, вказують, що українців у той період налічувалося 1789 особа (0,02%). Варто врахувати, що ці показники далекі від реальних, оскільки у формулярах останнього перепису заповнення графи про національність не було обов'язковим.

Остання, п'ята хвиля має тенденцію до збільшення за рахунок переселення громадян України болгарського походження, переважно з Одеської та Запорізької областей, а також українського студентства болгарського походження, яке після отримання дипломів болгарських вищих навчальних закладів схильне залишитися в країні на постійне проживання. Ця категорія користується певними преференціями і привілеями з боку Болгарської держави відповідно до прийнятих державних програм заохочення та сприяння поверненню на історичну батьківщину етнічних болгар, які було прийнято з огляду на негативні демографічні процеси. Базовим документом є Урядова управлінська програма на період 2017–2021 рр., яка має на меті зупинити прогресуюче зменшення болгарського населення шляхом вжиття заходів для розбудови нормативних та інституційних можливостей втілення сучасної міграційної політики³⁷.

Прослідковується прагнення Уряду РБ надавати такій категорії осіб громадянство РБ у спрощеному порядку без вимоги звільнення від попереднього громадянства.

За приблизними даними в Болгарії станом на 2018 рік нараховувалося 3 тис. осіб етнічного болгарського походження з подвійним, українським і болгарським громадянством. Українці болгарського походження гуртуються здебільшого довкола Центру бессарабських болгар у Болгарії, який започаткував свою роботу в м. Софія у 2016 р. під керівництвом української болгарки Ж. Сусліної. З грудня 2006 року на телебаченні «Скат» щосуботи виходить передача «Облаче ле бяло», яку веде бессарабська болгарка, уродженка Одеської області Р. Манжукова.

Компактне проживання представників п'ятої хвилі власне української еміграції зосереджено у мм. Варна та Бургас, де відповідно були засновані товариства «Співдружність українців у Болгарії Українська діаспора», «Українська діаспора Балканська Січ». Основними причинами на користь вибору мм. Варна та Бургас є їхній статус великих адміністративних центрів, розташування на чорноморському узбережжі, менша, порівняно з Софією, територіальна віддаленість від України та краще транспортне сполучення з Батьківщиною, що є перевагою для соціальної та економічної адаптації у Болгарії. Окремі новоприбулі українці, які обрали місцем свого проживання Софію в період після 2014 року, приєднувалися до активістів СУОБ «Мати Україна».

24 серпня 2014 року у Варні засновано товариство українців Болгарії «Українська діаспора Болгарії», співголовами якого є Є. Волкова та А. Орловська. Серед цілей організації, визначених у Статуті, об'єднання українців, що проживають у Болгарії; зміцнення національної самосвідомості, оберігання мови та культури українців у Болгарії; популяризація українських культурних цінностей у Болгарії. Практична робота товариства спрямована на сприяння комунікації нових українських емігрантів з органами місцевої влади, що набуло особливої гостроти після закриття консульства України у Варні у грудні 2014 р.³⁸. У серпні 2017 року за фінансового сприяння меценатів товариство відкрило культурно-інформаційний центр «Український дім» у Варні, де проводяться зустрічі, заняття з дітьми та культурні події.

У жовтні 2014 року в Бургасі створено товариство «Українська Діаспора «Балканська січ» на чолі з С.Москальовим. Ціллю організації визначено об'єднання українців останньої хвилі еміграції, які живуть у Болгарії, підвищення національної свідомості, збереження мови та культури, популяризація українських культурних цінностей, розвиток інформаційної бази для українців про Болгарію та болгар про Україну. Активісти товариства одразу після створення проводили низку акцій на

знак протесту проти російської збройної агресії проти України, а також налагодили співпрацю з Почесним консулом України в м. Бургас Д. Караненовим. Члени новоствореної організації активно долучилися до проведення Днів української культури в Бургасі, започаткованих «старим» товариством «Діаспора — Україна. Окрім цього, одним із головних напрямків їхньої роботи стала допомога групам дітей-сиріт, дітей поранених українських військових та постраждалих від російської окупації, які з 2015 р. відпочивали на чорноморському узбережжі Болгарії за сприяння благодійної громадської організації «Народний тил».

У 2017 р. товариство «Українська Діаспора «Балканська січ» приєдналося до загальноболгарської СУОБ «Мати Україна». Натомість варненський осередок утримується від такого кроку, намагаючись позиціонувати себе як окрему організацію від «старої діаспори», що цілком перегукується із сучасними проблемами взаємовідносин старих та новіших хвиль переселенців з України в інших державах.

Внесок української громади Болгарії у розвиток українсько-болгарських відносин та практичне значення організаційної діяльності «четвертої» і «п'ятої» хвиль української еміграції найкраще прослідковується через призму інструментів сфери публічної та культурної дипломатії України.

Робота української громади на інформаційному напрямку бере свій початок з середини 90-х років, саме вона відіграла ключову роль у гуртуванні українців Софії. У серпні 1994 року вийшов друком сигнальний номер газети «Україна плюс» (згодом матиме назву «Україна прес»), яка з січня 1995 року почала виходити як щомісячне видання. Видавець та упорядник В. Жуківський. Видання мало обсяг 8 сторінок, а з часом збільшилося до 16 сторінок. Тираж становив 500 примірників. У першому випуску «Україна плюс» редакція повідомила, що видання «має намір допомогти у заповненні інформаційної порожнечі між болгарами і українцями» і надаватиме додаткову інформацію, «різні погляди, які вирують в українському суспільстві. Інформуватимемо і про життя болгар в Україні, і про спільні сторінки історії наших двох країн. Особливо акцентуватимемо на економічній співпраці між Україною та Болгарією, тому що мабуть там ховається істина: українці забули аромат болгарського вина, а болгарі мають потребу в стабільних поставках українського вугілля»³⁹.

Вісник, що виходив болгарською й українською мовами, мав такі розділи: «Політика», «Економіка», «Історія», «Культура» та «Спорт». Останнє число побачило світ у квітні 2001 р. З червня 1998 року в цифровому форматі підтримується інформаційний ресурс у мережі Інтернет «Украино-български вести» (www.ukrpressbg.com). Очевидно,

що видання з'явилося під впливом Інформаційного бюлетеня «Україна», який видавався Посольством України в Болгарії з 1994 по 1998 рр., однак мав іншу концепцію й подавав інформацію для іншої цільової аудиторії, з більш детальним висвітленням життя українців у Болгарії та діяльності співробітників Посольства України в Софії. Утім, редакція на сторінках вісника неодноразово наголошувала на відсутності зв'язків із Посольством України⁴⁰.

На більш пізньому етапі в умовах гострої фази українсько-російського протистояння після початку збройної агресії РФ проти України член софійської громади українців О. Будніков розпочав видавати електронне видання «Україна сьогодні» болгарською мовою (www.ukrainadnes.com), яке підтримувалося з 2015 по 2018 рр. Редакційна політика інформаційного ресурсу обрала своїм пріоритетом розкриття найактуальніших подій в Україні в контексті російської агресії, а також захист державного суверенітету й територіальної цілісності України. Значно меншу частину становили публікації про події українсько-болгарської співпраці цього періоду. Ресурс перестав оновлюватися наприкінці 2018 р. через недостатність фінансування та приватні мотиви упорядника.

У 2017 р. з ініціативи товариства «Українська діаспора Балканська Січ» (м. Бургас) та за підтримки СУОБ «Мати Україні» розпочав свою роботу україномовний сайт «Укр.Бг» (www.ukr.bg) як новинна платформа українською мовою про події у Болгарії. Редактор — Л. Москальова, заступниця голови товариства «Балканська Січ». Основна аудиторія — нова хвиля українців, які не встигли вивчити болгарську мову. Окрім публікацій про ключові події в Україні та Болгарії подається блок актуальної інформації про м. Бургас та Бургаську область.

Починаючи з 2016 року в соціальній мережі Фейсбук створювалися групи та сторінки українських товариств («Українці в Болгарії», «Українці в Софії», «Українці м. Варна та Варненської області», «Українці м. Пловдив», СУОБ «Мати Україна», «Недільна школа при фундації «Мати Україна»), завдяки яким значно покращилися можливості комунікації між осередками в Софії та регіонах, взаємний обмін інформацією про найважливіші події громадського, культурного, освітнього життя громади.

Діяльність у науково-освітній сфері. Одним із перших кроків керівництва фундації «Мати Україна» в 2000 році стало внесення до порядку денного питання про відкриття Української недільної школи в Софії, що було включено до Національної програми «Закордонне українство» на період до 2005 року, затвердженої Указом Президента України Л. Кучми № 892/2001 від 21 вересня 2001 року. Свою роботу Українська недільна школа розпочала восени 2002 року. Керівник — Антоніна

Якімова, філолог за освітою. Перші заняття відбувались у приміщенні приватної фірми чоловіка Антоніни Якімової, згодом у Посольстві України, приміщенні комп'ютерної академії «ІТ Крок». Згідно з Національною програмою «Закордонне українство» на період до 2005 року школа забезпечувалася підручниками та необхідним навчальним матеріалом. Навчання здійснювалося безкоштовно, завдяки ентузіазму та добрій волі А. Якімової.

Через недостатню кількість українських дітей шкільного віку школа працювала з перервами, згодом основним предметом викладання стало «Українознавство». Протягом 2015–2018 рр. в Українській недільній школі навчалися виключно діти молодшого шкільного віку. Поза навчальним процесом учні, викладачка та батьки відвідували визначні місця в м. Софія, пов'язані з видатними українцями (М. Драгомановим, Лесею Українкою, М. Паращуком), брали участь у тематичних майстер-класах з метою вивчення українських традицій народного мистецтва, а також у тематичних вечорах та урочистостях з нагоди національних свят. Окремою цікавою традицією стало проведення щогрудня свята Св. Миколая, що організовувалося в приміщенні Посольства України.

З ініціативи Української недільної школи при фундації «Мати Україна» в 2006 році започатковано щорічну Міжнародну наукову конференцію «Драгоманівські студії» з метою вивчення проблем збереження етнопонаціональної ідентичності українців, ушанування видатних українців, відомих болгарських політиків, дослідження історії української діаспори в Болгарії⁴¹. До підготовки та проведення Конференції залучалися викладачі української мови та літератури Софійського університету ім. Св. Климента Охридського й наукові співробітники Інституту етнології та фольклористики Болгарської академії наук. У період до 2018 року відбулося 13 конференцій за участі українських і болгарських учених та представників української діаспори.

У 2004 р. при Генеральному консульстві України у Варні розпочала роботу Українська недільна школа, яка проіснувала кілька років. Основним організатором навчального процесу була дружина співробітника генконсульства Ніна Кирилич⁴².

З 2017 р. у м. Варна робота української недільної школи відновлена у приміщенні «Українського дому», де дітям молодшого шкільного віку викладається народна творчість і створено бібліотеку україномовних книжок. Керівник школи м. Варна — Аліна Орловська, заступник Голови громадської організації «Співдружність Українців у Болгарії Українська Діаспора».

У 2018 році в Софії розпочав роботу Український дитячий клуб, який створила, за сприяння та фінансування СУОБ «Мати Україна», українська

письменниця Анна Багряна. Робота клубу здійснюється у приміщенні громадської організації «Атлантична Рада» у форматі тематичних зустрічей для наймолодших українців. Для дітей проводилися квести «Захалавна книжечка», до 205-річчя від дня народження Тараса Шевченка, «Закликання весни», зустріч «Підготовка до Великодня». У травні 2018 р. здійснено колективну поїздку до с. Владая, неподалік від Софії, де влітку 1894 року жила і творила Леся Українка⁴³.

Догляд за пам'ятниками та вшанування пам'яті видатних українців. Особливе місце у свідомості українців Болгарії посідають відомі вчений М. Драгоманов та скульптор М. Парашук, поховані поруч на Софійському центральному цвинтарі. Щороку українці Софії збираються біля могил видатних синів українського народу та доглядають за меморіальним комплексом, відреставрованим у 1999 році за сприяння Посольства України⁴⁴.

Для вшанування пам'яті Лесі Українці українська громада регулярно приїздить у село Владая, що в передмісті болгарської столиці, де у 1894–1895 рр. жила і творила поетеса, перебуваючи в гостях у свого дядька, професора М. Драгоманова. Пам'ятний знак було встановлено у 1970-х роках, відтоді українська громада вважає його своїм культурним надбанням⁴⁵. На таких зборах присутні місцеве керівництво, інтелігенція, а також болгарські поети й письменники.

У 2006 році фундація «Мати Україна» активно підтримала ідею встановлення пам'ятника Тарасу Шевченку в Софії і створила ініціативний комітет за участі представників Посольства. Окрім благодійних коштів, які зібрали українці Болгарії (у розмірі 7 тисяч левів, 4 тисячі з яких надали варненські українці на чолі з Н. Голуб), до проекту долучилися кіровоградська науково-виробнича компанія «Радій» і її керівництво в особі Є. Бахмача та Є. Юрєвича, надавши 67 тис. євро. Міністерство закордонних справ України виділило для встановлення пам'ятника 30 тис. доларів США⁴⁶. Завдяки сприянню з боку Посольства України Софійська мерія надала згоду на встановлення бронзової скульптури Кобзареві у виконанні українського скульптора Ігоря Гречаника на площі «Възраждане» в адміністративному центрі столиці. Технічні роботи було завершено у 2009 році, а офіційне відкриття відбулося під час офіційного візиту Президента України П. Порошенка до Республіки Болгарія 30 червня 2016 року за участі Президента Болгарії Р. Плевнелієва. Урочистий захід відбувся за присутності українства та політичного істеблішменту⁴⁷.

14 квітня 2006 р. у м. Варна з ініціативи Генерального консула України Олега Барановського було відкрито перший у своєму роді пам'ятник українським воїнам, полеглим за свободу Болгарії під час

визвольної війни 1877–1878 рр.⁴⁸ У 2017 р. варненці-українці домоглися від мерії міста проведення реставрації цього меморіального комплексу в Морському парку та продовжують регулярно вшановувати пам'ять полеглих співвітчизників під час святкування національних свят України⁴⁹. 10 грудня 2009 р. у м. Плевен відкрито пам'ятну дошку українським воїнам, які загинули за визволення Болгарії у 1877–1878 рр.

Українці Софії на постійній основі вшановують пам'ять перших дипломатів УНР, покладаючи квіти до меморіальної дошки на фасаді будинку, де у 1918–1921 рр. працювало Посольство УНР. Церемонія відкриття знаку відбулася 22 квітня 2008 р. в присутності Міністра закордонних справ України В. Огризка⁵⁰. Відвідання цього історичного місця стало доброю традицією та обов'язковим елементом культурної програми всіх українських гостей болгарської Софії.

Організація «Український дім в Сілістрі» зібрала 18 тисяч левів та відновила пам'ятник радянським льотчикам у с. Іршкове, де похований українець⁵¹. Догляд за місцями поховання полеглих у Другій світовій війні українців здійснюють активісти громади у м. Варна та Варненської області.

Робота у сфері популяризації української історії та культури. Розуміючи важливість розширення культурно-інформаційної присутності України в Болгарії, фундація «Мати Україна» з самого початку своєї діяльності приділяла увагу створенню Українського культурно-інформаційного центру в Софії. На відміну від української політичної еміграції у Болгарії першої половини ХХ століття, яка розраховувала лише на власні сили і свою діяльність у сфері культури здійснювала у сподіванні на відновлення Української державності, українська громада четвертої хвилі прагнула отримати державну підтримку України. У квітні 2002 р. керівництво фундації звернулося до Міністерства культури України з такою ініціативою. Характеризуючи ситуацію в Болгарії та мотивуючи доцільність такого кроку, виконавчий директор фундації О. Коцева зазначала, що у країнах колишнього соцтабору, де діаспора зазвичай бідна, порівняно з США і Канадою, та відсутня фінансова підтримка з боку Болгарії, відкриття такого центру згуртувало би українське товариство, а наявність приміщення вирішила б проблему проведення багатьох заходів. Заснування такого центру з одного боку мало би сприяти утвердженню позитивного іміджу України, а з іншого стало би інвестицією у громаду та українство. Професійного підходу до презентування української культури вимагала, на її думку, ситуація, що склалася в Болгарії: застарілість книжкового фонду та брак нової української літератури в бібліотеках, відсутність друкованих видань українською мовою та українського телебачення. Відзначалася важливість проведення Днів української культури

України, в умовах домінування російської культури, шляхом залученням гідних представників різних сфер культури й мистецтва, показ сучасних українських фільмів та ін.⁵²

У лютому 2005 р. керівництво фундації «Мати-Україна» через депутата Верховної Ради Антона Кіссе передало прем'єрові Болгарії листа з проханням посприяти вирішенню питання про відкриття в Софії державного Українського культурно-інформаційного центру, а у Києві — державного Болгарського культурно-інформаційного центру⁵³.

Українська громада у м. Варна, не сподіваючись на отримання приміщення для власних потреб громадської і культурної діяльності від місцевої влади, у серпні 2017 року відкрила культурно-інформаційний центр «Український дім» за сприяння бізнесмена П. Ніколова. Це дало можливість варненському осередку українців започаткувати системну роботу з об'єднання громади, а також розпочати заняття з українською молоддю та дітьми⁵⁴.

Український культурно-інформаційний центр у складі Посольства України в Болгарії створено у 2006 році Указом Президента України В. Ющенка⁵⁵. Водночас, з огляду на брак належного державного фінансування у відповідності до сучасних міжнародних практик, він не розпочав своє повноцінне функціонування. Питання відкриття Українського культурно-інформаційного центру як окремої інституції знайшло своє продовження під час переговорів між Президентом України П. Порошенком та Прем'єр-міністром Болгарії Б. Борисовим під час їхнього спільного візиту до Одеської області 2018 року. Тоді ж було досягнуто домовленості про надання приміщення для Українського КІЦ в Софії в обмін на відкриття болгарської школи в Одесі⁵⁶. Від реалізації цієї двосторонньої ініціативи залежатиме, чи вдасться Україні розпочати якісно новий етап своєї публічно-комунікативної присутності в Болгарії, зокрема в контексті вироблення й реалізації нової стратегії публічної дипломатії і діяльності українських КІЦ за кордоном.

Аналіз заходів, проведених українськими осередками в Болгарії за час свого консолідованого й офіційно оформленого існування, свідчить про активність у популяризації української історії, культури і традицій. Загалом, можна виділити такі ключові напрямки та форми роботи української громади у цій сфері:

- організація зустрічей Нового року, святкування Різдва Христового, Великодня та Масниці;
- щоберезня та щотравня вшанування Кобзаря шляхом проведення виставок видань його творів і літератури про нього (із фонду бібліотеки фундації), а також міжнародних акцій GlobalShevchenko;
- вечори поезії за участю студентів-україністів, членів громади, перекладачів;

- проведення виставок українських художників і фотографів, експозицій української вишиванки;

- відзначення національних свят України. З 2013 року в Софії українці проводять ходу вишиванки, а також беруть участь у святкуванні Дня болгарської писемності та слов'янської культури, що відбувається під патронатом Президента Болгарії;

- вшанування жертв Голодомору в Україні 1932–1933 рр., проведення у софійському кафедральному Соборі Св. Неделі поминальної літургії, організація публічних акцій, арт-інсталяцій, фотовиставок щодо злочинів сталінського режиму проти українського народу;

- проведення прес-конференцій, брифінгів, участь у радіо- і телепередачах з метою пропагування української ідеї та української культури;

- взаємодія з болгарськими інституціями та організаціями, в т.ч. з Асоціацією українсько-болгарської дружби на чолі з О. Коновою.

Серед регіональних спільнот українців на напрямку культурної дипломатії стали активність виявляє товариство «Діаспора — Україна», яке починаючи з 2008 року на регулярній основі проводило Дні української культури з нагоди Дня незалежності України на чорноморському узбережжі, організації яких також сприяв Почесний консул України в м. Бургас Д. Караненова.

Українська громада в боротьбі з зовнішньою агресією проти України. Початок Революції Гідності в Україні не міг не вплинути на підвищення рівня самосвідомості українців Болгарії. У листопаді 2013 р. в Софії відбувся мітинг під гаслами «Україна — це Європа»⁵⁷. Хвилюючись за долю України, 23 січня 2014 року керівництво СУОБ «Мати Україна» направило листа до Посла та представників дипломатичного корпусу України в Республіці Болгарія з проханням проявити громадянську позицію та підтримати народ України⁵⁸. У грудні 2014 року українці підтримали проведення фотовиставки С. Антонова та Т. Методієвої під назвою «Один рік після Майдану»⁵⁹.

З початком військової агресії Росії проти України СУОБ «Мати Україна» активно займається благодійною, волонтерською та гуманітарною діяльністю, а також ініціювало низку протестних акцій у Софії проти збройного нападу РФ на Україну та незаконної російської окупації АР Крим. Активністю відзначаються осередки українців у найбільших регіональних центрах Болгарії — Варні, Пловдиві та Бургасі, які також виходили на мітинги проти нападу Росії на Україну. Відкрито благодійний рахунок для збору коштів на підтримку українських військових в АТО⁶⁰. Представники громади давали численні інтерв'ю болгарським мас-медіа, роз'яснюючи суть і причини російської агресії проти України.

Українська громада на постійній основі надавала підтримку групам поранених українських військових, які починаючи з 2015 р. проходили

реабілітацію в болгарському санаторно-курортному шпиталі м. Хісар у рамках благодійного проекту за сприяння Почесних консулів України в мм. Пловдив, Русе та Бургас. За три роки в Болгарії оздоровилися 9 груп, 75 осіб. З 2018 року болгарські українці допомагають пораненим військовослужбовцям, які лікуються в рамках реалізації Трастового фонду НАТО з питань медичної реабілітації, де Болгарія є провідною країною⁶¹. Загалом у період до 2020 року в Болгарії мають пройти оздоровлення 300 поранених українських бійців.

Спілка українських організацій у Болгарії протягом 2014–2018 рр. проводить регулярні акції протесту на підтримку України в боротьбі із зовнішньою агресією як самоініціативно⁶², так і в рамках міжнародних акцій #StopRussianAgression⁶³. У липні 2014 року українці вийшли на мітинг проти Міністра закордонних справ РФ С. Лаврова, який прибув з офіційним візитом до Болгарії, із закликами припинити агресію проти України та звільнити Олега Сенцова⁶⁴. Акції на підтримку українського режисера та інших політв'язнів, яких незаконно утримує Російська Федерація, проводилися в болгарській столиці з певною періодичністю, синхронно з міжнародними кампаніями #FreeSentsov та #FreeSushchenko. Керівництво СУОБ «Мати Україна», реагуючи на ініціативи СКУ та керуючись інтересами Української держави, направляло листи до Адміністрації Президента Болгарії, Народних Зборів Болгарії та Уряду Болгарії із закликами про підтримку державного суверенітету й територіальної цілісності України, про посилення міжнародного тиску на РФ у питанні звільнення українських політичних заручників та ін.

Найбільш резонансною акцією української громади в Болгарії, яка отримала надзвичайно широке суспільне обговорення, став флешмоб «Кораблик під ялинку», організований 23 грудня 2018 року в Софії українцями-активістами на знак підтримки полонених українських моряків під час російського збройного нападу в Керченській протоці. Обурені «подарунком» РФ болгарській столиці — російською ялинкою із радянською символікою, «червоними зірками», яку встановили на центральній площі міста, активісти прикрасили її гілки жовто-блакитними паперовими човниками з прізвищами українських військовополонених моряків. Окрім цього вони розмістили плакати із закликами зупинити російську агресію проти України та зазіхання Кремля на Азовське й Чорне моря⁶⁵. Акції спробували перешкодити представники органів охорони правопорядку Болгарії, а також проросійської організації «Нічні вовки», які прибули згодом і намагалися спровокувати бійку з проукраїнськи налаштованими болгарськими громадянами. Завдяки присутності на заході болгарських журналістів інформація про «охорону поліцією «російсько-радянської ялинки» активно обговорювалася в місцевих ЗМІ та соціальних мережах.

Акція знайшла підтримку світового українства та заклала основу для всесвітнього флешмобу «Підтримай українських моряків».

Політична активність українців не залишилася без уваги російських дипломатів, які в соціальній мережі Фейсбук на сторінці Посольства РФ у Софії поширили образливий коментар про учасників акції проти «подарунку Росії»⁶⁶. Це обурило болгарську проєвропейську та демократичну громадськість, яка вимагала вибачень від російського посольства. Політична партія «Так, Болгарія» звернулася до МЗС Болгарії з вимогою вжити відповідних заходів для «забезпечення прав і гідності болгарських громадян, а не покірною схилання голови перед ставлениками Путіна в Болгарії, що все більше стає схожою не на незалежну державу, а Задунайську губернію»⁶⁷. Акція проти російської агресії не залишилася непоміченою в РФ. Своє інформаційне висвітлення події у Софії знайшли в російській пресі, із цілком прогнозованим перекручуванням фактів та маніпуляціями в дусі кремлівської пропаганди⁶⁸.

В підсумку, 27 грудня 2018 р. на сайті МЗС Болгарії було розміщено повідомлення про те, що представник міністерства провів розмову з радником Посольства РФ та висловив розчарування діями російського диппредставництва, враховуючи що передрук повідомлення містить образливі для болгарського народу кваліфікації, що «не сприяє розвитку двосторонніх відносин з Росією, а навпаки створює підґрунтя для антиросійських настроїв серед болгарських громадян»⁶⁹. Таким чином, ініціатива української громади, підтримана активним прошарком громадянського суспільства, поруч із питанням захисту інтересів полонених моряків, привернула увагу болгарського політичного керівництва та суспільства до проявів російської гібридної війни й на території Болгарії. Під тиском громадськості МЗС Болгарії вперше викликало російського дипломата для проведення демаршу через провокативну поведінку Посольства РФ.

Унаслідок своєї небайдужої громадянської позиції та патріотизму лідери української громади почали зазнавати тиску з боку правоохоронних органів Болгарії. Так, у березні голову СУОБ «Мати Україна» О. Коцеву та інших активістів викликали до поліції за критику патріарха Російської православної церкви Кирила, який прибув до Болгарії з візитом⁷⁰ з нагоди 140-річчя визволення Болгарії від османського ярма. У результаті публічного реагування Посольства України в Софії на захист права на свободу слова етнічної українки О. Коцевої, а також її інтерв'ю болгарській пресі, цей випадок потрапив до річного звіту Державного департаменту США про дотримання прав людини в Болгарії «*2018 Country Reports on Human Rights Practices: Bulgaria*». В документі зазначалося, що уряд Болгарії перевищив свої юридичні повноваження щодо моніто-

рингу приватних інтернет-комунікацій та допиту понад 25 осіб, які висловлюють глибоке обурення російською пропагандою та негативно коментують заяви російського патріарха⁷¹.

І хоча українство Болгарії не має своїх впливових представників у політичних колах Болгарії, загальноболгарській організації СУОБ «Мати Україна» вдалося розвинути контакти з політичними партіями та громадськими організаціями, які симпатизують Україні та українцям. Так, голова СУОБ О. Коцева у 2017 році стала одним із співзасновників та увійшла до складу Ради правління організації «Атлантична рада Болгарії». Підтримувалися контакти СУОБ з громадський рухом «Суспільний тиск», «Союзом офіцерів запасу Болгарії — Атлантик». Важливе значення для публічної діяльності патріотичних українців у справі протидії російській гібридній війні мала підтримка з боку экс-Голови Народних Зборів Болгарії А. Йорданова та публіциста І. Інджева, а також окремих депутатів парламенту від правлячої партії ГЕРБ.

Загалом, за період українсько-болгарських дипломатичних відносин з 1991 року українська громада Болгарії пройшла великий еволюційний шлях: від браку українців з українською ментальністю, через популяризацію української історії та культури, до активної громадської і політичної роботи на засадах патріотизму та прагнення розширення співробітництва між Україною та Болгарською державою. Великий вплив на цей процес справляли діяльність Посольства України в Софії, а також самовіддана робота активістів, які вкладають свій ентузіазм та приватні фінансові ресурси заради допомоги Україні та зближення українського й болгарського народів. Серед таких українців-сподвижників варто виокремити О.Коцеву, В. Жуківського, О. Конову, В. Драгулеву, А. Якімову, О. Сороку, А. Багряну, М. Імреорову та ін. Окремо слід відзначити С. Юзефовича, який в унікальний спосіб об'єднує другу, третю й четверту хвилю українських емігрантів у Болгарії. Зазнавши політичних репресій за свою роботу як секретаря організації УКО у 1940-х р., він через усе своє довге життя проніс любов до України, підтримував становлення української державності у 1990-ті роки, Помаранчеву революцію 2004 р. і впродовж тривалого часу був дуаеном українства Болгарії.

Протягом ХХ ст. та початку ХХІ ст. чітко виокремлюються п'ять хвиль української еміграції до Болгарії, при цьому останні емігранти з України, попри розшарованість та різні політичні погляди, демонструють достатній рівень національної самосвідомості, на відміну від представників третьої і четвертої хвиль, які пройшли довгий шлях еволюційного розвитку до інституалізації та структуризації.

Українці в Болгарії, незважаючи на свою нечисленність, з моменту відновлення дипломатичних відносин між Україною та Болгарією були в

центрі уваги під час політичних контактів, а також формування чинної договірно-правової бази. Основоположні права болгарських українців закріплені в Договорі про дружні відносини та співробітництво між Україною та Болгарією від 1992 року, а також у численних двосторонніх міжурядових і міжвідомчих документах.

Для збереження позитивної тенденції збільшення впливовості української громади в Болгарії можна виділити такі напрямки подальшої взаємодії. Створення СУОБ «Мати Україна» у 2013 році є важливим поворотним моментом самоорганізації та об'єднання болгарського українства, що перегукується із спробами українських політичних емігрантів створити Союз українських організацій Болгарії у 1930-х рр. Цей позитивний досвід згуртування, попри складність взаємовідносин між тодішніми лідерами та їхні особисті амбіції, має стати й надалі імперативом для провідників українства в сучасній Болгарії.

З іншого боку, з інтересів утвердження української ідеї у Болгарії корисним би було приєднання СУОБ «Мати Україна» до Національної ради з етнічних та демографічних питань при Раді Міністрів. Це сприяло би підняттю авторитету об'єднання та відкрило би шлях до його участі в урядових програмах співпраці Уряду Болгарії з етнічними спільнотами. Також для подальшого поглиблення інтеграційних процесів у громаді було б корисним посилення взаємної комунікації між з лідерами регіональних осередків. Це дозволило б унеможливити відцентрові тенденції у СУОБ «Мати Україна», а також запобігти ослабленню її товариств-співзасновників на місцях.

З метою підтримки українства Болгарії у контексті формування й удосконалення засад публічної дипломатії України передусім необхідне посилення державного фінансування заходів та інституцій, націлених на збереження національної ідентичності українців за кордоном. У цьому сенсі цікавим для подальших досліджень може бути досвід Болгарії, яка впродовж останніх років активно вдосконалює законодавство та механізми співпраці з болгарською діаспорою, передбачаючи й сприяння вивченню рідної мови та збереженню національної самобутності етнічних болгар. На окрему увагу заслуговує вивчення кроків болгарського уряду в напрямку створення передумов для повернення закордонних болгар на історичну батьківщину.

Особливе місце та значення для утвердження позитивного іміджу України в Болгарії має розширення державного сприяння викладанню української мови. Окрім підтримки українців у Софійському університеті ім. Св.Климентя Охридського та Української недільної школи при СУОБ «Мати Україна» існує потреба у відкритті осередків викладання української мови в регіональних вищих навчальних закладах Болгарії, які

гуртуватимуть не лише вихідців з України, а й болгар, котрі поширюватимуть проукраїнські настрої і симпатії.

Як перспективний напрямок із значним потенціалом можна сприймати розширення співпраці між власне українськими організаціями та Центром бессарабських болгар, оскільки етнополітика Української держави щодо національних меншин може і має використовуватися як елемент формування її позитивного іміджу в Болгарії.

Ще одним інструментом публічної дипломатії України в Болгарії, що потребує продовження, є збільшення кількості пам'ятників видатним українцям за сприяння української громади для розширення присутності Української держави в інформаційному та культурно-освітньому просторі цієї країни.

Практичним кроком, що посилить комунікативно-інформаційну роботу з болгарською громадськістю та активізує діяльність української спільноти, має стати відкриття Українського культурно-інформаційного центру в Софії відповідно до домовленостей, досягнутих під час спільної робочої поїздки Президента України П. Порошенка та Прем'єр-міністра Болгарії Б. Борисова до Одеської області 5 жовтня 2018 року⁷².

В умовах неоголошеної українсько-російської війни залишається важливим захист прав українців у Болгарії, які можуть зазнавати тиску й переслідувань за свою патріотично-громадську роботу на напрямку протидії російській гібридній війні й антиукраїнській пропаганді. Це має першочергове значення для підтримки свідомих українців, які допомагають Україні відстоювати свої інтереси на міжнародній арені шляхом впливу на громадську думку країн, які стали їхньою другою батьківщиною. Особливо це стосується українців у державах, де традиційно домінують русофільські настрої. Зокрема Болгарії, де панує думка, що «українці і росіяни мають воювати поза межами болгарської території». Такі настрої знаходять своє відображення і в наукових дослідженнях. Болгарська науковець Л. Ревякіна зазначає, що «політики, політологи й історики не мали б перекидати складні міждержавні відносини між Україною та Болгарією на відносини між двома, українською і російською, діаспорами в Болгарії»⁷³. Її твердження лише вкотре доводить важливість української діаспори для просування національних інтересів України в системі міждержавних відносин, а також її помітно зростаючу роль в умовах російської збройної агресії, що, привертаючи увагу США та Росії, виходить за межі площини суто українсько-болгарських відносин.

¹ Черник П., Лозинський П. Особливості сучасних українсько-болгарських двосторонніх відносин. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Політологія, соціологія, філософія»*. 2009. Вип. 13. С. 244–248.; Каковкіна О. Українська діаспора в розвитку українсько-болгарських відносин. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки»*. 2010. Вип. 15. С. 110–120. Атаманенко А. Закордонне українство та Україна: проблеми та перспективи взаємовідносин. *Наукові Записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки»*. 2015. Вип. 23. С. 7–13; Її ж. Українці в Болгарії і Україна: потенціал співпраці. *Україна і Болгарія в історії Європи. Збірник наукових праць*. Київ–Софія, 2019. С. 180–197.

² Машевський О., Мінгазутдінова О. Українсько-болгарські відносини (1991–2018 рр.). *Україна і Болгарія в історії Європи. Збірник наукових праць*. Київ–Софія, 2019. С. 539–550.

³ Степовик Д. Скульптор Михайло Парашук. Життя і творчість. Едмонтон; Торонто; Київ: Вид-во КІУС, 1994. 227 с.; Власенко В. До історії міжвоєнної української політичної еміграції на Балканах. *Пам'ятки: археографічний щорічник*. Київ, 2011. Т. 12. С. 124–145; Його ж. До історії української еміграції у Південно-Східній Європі (Український Червоний Хрест на Балканах). *Пам'ятки: археографічний щорічник*. Київ, 2013. Т. 14. С. 75–92; Жуківський В. Українська громада в Болгарії. *Матеріали I, II та III наукових конференцій «Драгоманівські студії»*. Софія, 2008. 103 с.; Якімова А. Просвітницька місія української еміграції в Болгарії. *Українознавство*. Київ, 2007. № 1. С. 308–311.

⁴ Нягулов Б. Малцинствата в етническата политика на България и Украйна: сравнителни аспекти. *Българите в Северното Причерноморие. Изследвания и материали*. Т. 9. Одеса: Друк, 2006. С. 237–256; Матанова Т. Носталгични връзки с Украйна сред украински мигранти в община Сливен. *Матеріали восьмої, дев'ятої та десятої міжнародних наукових конференцій «Драгоманівські студії»*. Софія, 2016. С. 105–109; Матанова Т. Етнично себевзприемане і локална принадлежност при деца от украинно-български семейства. *Матеріали шостої та сьомої наукових конференцій «Драгоманівські студії»*. Софія: Бетапринт — Петрови и Сие, 2013. С. 55–60; Ревякина Л. Украинската емиграция в България. 1920-те години на XX век — начало на XXI век. *Україна і Болгарія в історії Європи. Збірник наукових праць*. Київ–Софія, 2019. С. 385–404.

⁵ Договір про дружні відносини і співробітництво між Україною і Республікою Болгарія. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100_003.

⁶ Там само.

⁷ Угода між Урядом України та Урядом Республіки Болгарії про співробітництво в галузях освіти, науки і культури . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100_001.

⁸ Угода між Міністерством освіти України і Міністерством науки і освіти Республіки Болгарія. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100_032.

⁹ Протокол про співробітництво і обміни між Міністерством освіти України та Міністерством освіти, науки і технологій Республіки Болгарія на 1996/97 — 1997/98 навчальні роки. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/MU96578?an=2>.

¹⁰ Стаття 5 Протоколу про співробітництво і обміни між Міністерством освіти і науки України та Міністерством освіти і науки Республіки Болгарія на 2001/2002 і 2002/2003 навчальні роки. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/MU01156?an=13>.

¹¹ Протокол про співробітництво і обміни між Міністерством освіти і науки України та Міністерством освіти і науки Республіки Болгарія на 2015/2016, 2016/2017, 2017/2018 та 2018/2019 навчальні роки. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/MUS25038?an=1>.

¹² Протокол між Міністерством культури і мистецтв України та Міністерством культури Республіки Болгарія про співробітництво. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100_044?lang=uk.

¹³ Державна програма співпраці із закордонними українцями на період до 2015 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/682-2012-п>.

¹⁴ Стан української громади (закордонних українців в Болгарії). URL: <https://www.ukrpressbg.com/dia-060810zvit.html>.

¹⁵ Държавен весник (София). № 86. 30.09. 2009.

¹⁶ Конституция на Република България. URL: <https://www.parliament.bg/bg/const>.

¹⁷ Национален съвет за сътрудничество по етническите и интеграционните въпроси. URL: https://iisda.government.bg/ras/executive_power/council/222.

¹⁸ Жуківський В. Українська громада в Болгарії. *Матеріали першої, другої та третьої наукових конференцій «Драгоманівські студії»*. Софія, 2008. С. 19.

¹⁹ Якімова А. Українці в Болгарії: Філософія історичного буття. Софія, 2011. С. 58.

²⁰ Жуківський В. Українська громада в Болгарії... С. 19.

²¹ Ревякина Л. Украинската емиграция в България. 1920-те години на XX век — начало на XXI век. *Україна і Болгарія в історії Європи. Збірник наукових праць*. Київ–Софія, 2019. С. 389.

²² Центральний державний архів Болгарії, ф. 1717 к, оп 2, од. зб. 345.

²³ Хакова Е., Москаленко В. Проф. Михайло Іванович Парашук українски скулптор и виден обществен деец (1878–1963). Сборник документи, снимки и публикации. София, Парадигма, 2016. С. 323.

²⁴ Степовик Д. Скульптор Михайло Парашук... 227 с.

²⁵ Ревякина Л. Украинската емиграция в България. ...С. 391.

²⁶ Там само. С. 392.

²⁷ Атаманенко А. Українці в Болгарії і Україна. Потенціал співпраці... С. 183.

²⁸ Жуківський В. Українська громада в Болгарії... С. 21.

²⁹ Статут фундації «Мати Україна». Софія, 2000. *Архів СУОБ «Мати Україна»*.

³⁰ Імреорова М. Про створення українсько-болгарського товариства «Пловдив». *Матеріали шостої та сьомої міжнародних наукових конференцій «Драгоманівські студії»*. Софія: Бетапринт-Петрови и Сие, 2013. С. 195–196.

³¹ Лідер світового українства відвідав Софію. URL: <http://www.ukrpressbg.com/dia-20121003-06-Evgen-Cholij.html>.

³² Украинская диаспора в България. URL: <http://www.ukrpressbg.com/dia-his-dia20101231-bg.html>.

³³ Молодь української діаспори Європи зібралася в Софії. URL: <http://www.ukrpressbg.com/dia-100226-konf-molod.html>

³⁴ І Форум української діаспори у Греції (2006). URL: <https://ukgrdumka.gr/2010/03/16/press-release>.

³⁵ Звіт про участь СУОБ «Мати Україна» у ювілейному форумі СКУ в Києві та Львові, присвяченому 50-річчю Світового Конгресу Українців. URL: <http://www.ukrpressbg.com/Zvit-SKU-50%20rokiv%20-%20serpen%202017.html>.

³⁶ Філон М., Іванчо Є. Еміграція в Україні, проблеми і шляхи подолання. *Международный научный журнал «Интернаука»*. 2017. № 3 (25), 2 т., 2017, С. 165. Атаманенко А. Закордонне українство та Україна: проблеми та перспективи взаємовідносин. Діаспора як історичне, соціальне та демографічне явище. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. С. 8, 18. Цимбал Т.В. Феномен еміграції: досвід філософської рефлексії: автореф. дис. ... докт. філос. наук. Київ, 2012. 38 с.

³⁷ Програма за управление на Правителството на Република България за периода 2017-2021 г. URL: http://www.government.bg/files/common/GovPr_2017-2021.pdf.

³⁸ Україна закриває 9 своїх консульств, 4 з них — в країнах ЄС. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2014/11/5/7027484>.

³⁹ Україна плюс. Сигнален брой. 1994, август. С. 1.

⁴⁰ Україна прес. Брой 8 (20), год. II. 1996, август. С. 11.

⁴¹ Концепція наукової конференції «Драгоманівські студії». *Матеріали шостої та сьомої міжнародних наукових конференцій «Драгоманівські студії»*. Софія: Бетапринт — Петрови и Сие, 2013. С. 4.

⁴² Стан української громади (закордонних українців) в Болгарії. Звіт підготовлений для IV Всесвітнього форуму українців та Річної наради Світового конгресу українців. URL: <https://www.ukrpressbg.com/dia-060810zvrit.html>.

⁴³ Українці у Болгарії — розповідає письменниця Анна Багряна. URL: <https://westnews.info/news/Ukrayinci-u-Bolgariyi-rozpovidaye-pismennicya-Anna-Bagryana.html?fbclid=IwAR2s1ehndJe4QFyn-P1mx5wKooxtwYkJqd9Cp7Y1Kcqi8Y8e0YKmpWIMjz8>.

⁴⁴ В Софії увековечили українського скульптора. URL: <https://www.segodnya.ua/oldarchive/55be18c5507a7c8ac22566e900509491.html>.

⁴⁵ Українці Болгарії зібрались на місці будинку, де жила Леся Українка. URL: <https://expres.online/archive/ukrsvit/2016/03/04/176184-pamyatnyu-kamin-vstanovyly-bolgariyi-misci-zhyla-lesya-ukrayinka>.

⁴⁶ В Болгарії буде перший пам'ятник Тарасу Шевченку. URL: <https://www.ukrpressbg.com/dia-070510Pametnik-Kobzar-Sofia.html>.

⁴⁷ Порошенко: Откриването на паметник на Тарас Шевченко в Софія е знаково за Україна. URL: <https://www.faktor.bg/bg/articles/novini/balgariya/poroshenko-otkrivaneto-na-pametnik-na-taras-shevchenko-v-sofiya-e-znakovo-za-ukrayna-76813>.

⁴⁸ Якімова А. Українці в Болгарії: філософія історичного буття... С. 96.

⁴⁹ Стотици варненци отдадоха почит пред паметника на українските войни, загинали за свободата на България. URL: <http://www.moreto.net/novini.php?n=243038&c=09&p=8>.

⁵⁰ У Болгарії Огрізко відкрив меморіальну дошку. URL: <https://for-ua.com/article/278424>.

⁵¹ Коларова Т. «Український дім у Сілістрі». *Матеріали четвертої та п'ятої наукових конференцій «Драгоманівські студії»*. Софія, 2011. С. 96.

⁵² Лист Олени Коцевої заступнику Державного секретаря Міністерства культури України Г.П. Чміль від 19 квітня 2002 року. *Архів СУОБ «Мати Україна»*.

⁵³ До г-н Симеон Саксбурготски, Премиер-министър на Република България от українско-българската фондация «Мати — Україна». URL: <http://www.ukrpressbg.com/dia-050217pismoSimeon.html>.

⁵⁴ Във Варна откриват «Українски дим». URL: <http://www.bgnes.com/bylgariia/obshchestvo/4531348>.

⁵⁵ Указ Президента України «Про культурно-інформаційний центр у складі закордонної дипломатичної установи України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/142/2006/sp:java:-:max100>.

⁵⁶ Загрози асиміляції болгар в Україні не існує — Порошенко. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/2552834-zagrozi-asimilacii-bolgar-v-ukraini-ne-isnue-porosenko.html>.

⁵⁷ Українці в Болгарії вийшли на Євромайдан. URL: <https://www.segodnya.ua/politics/ukraincy-v-bolgarii-vyshli-na-evromaydan-478198.html>.

⁵⁸ Лист до Посла та представників дипломатичного корпусу України в Республіці Болгарія від 23 січня 2014 р. *Архів СУОБ «Мати Україна»*.

⁵⁹ «Една година Евромайдан»: Емоциите от киевските барикади в снимки. URL: <https://offnews.bg/kultura/edna-godina-evromajdan-emotciite-ot-kievskite-barikadi-v-snimki-432079.html>.

⁶⁰ Вони допомогли українській армії, що воює з Московією на Донбасі. URL: <http://www.ukrpressbg.com/UA-army-help-2014.html>.

⁶¹ Болгарія лікує наших воїнів. URL: <http://www.golos.com.ua/article/304097>.

⁶² Українці и българи протестират срещу Путин пред посолството на Русия. URL: <http://www.bulphoto.com/events/39101>.

⁶³ Протест срещу руската агресия се проведе в София. URL: <https://dnes.dir.bg/obshtestvo/protest-ukrina-nato-18540741>.

⁶⁴ Протести посрещнаха Сергей Лавров в София. URL: <https://www.vesti.bg/bulgaria/politika/protesti-posreshtnaha-sergej-lavrov-v-sofiia-6016652>.

⁶⁵ У Болгарії під подарованою Росією ялинкою влаштували акцію проти морської агресії РФ. URL: <https://www.unian.ua/society/10388271-u-bolgariji-pid-podarovanoyu-rosiyeyu-yalinkoyu-vlashtuvali-akciyu-proti-morskoji-agresiji-rf-foto.html>.

⁶⁶ Руското посолство реагира с обиди на рехав протест в София. URL: https://news.bg/politics/ruskoto-posolstvo-reagira-s-obidi-na-rehav-protest-v-sofiya.html?fbclid=IwAR2K548G6j_GP27m6bE_h-WlzHOZ9ewH29z0fw-SWGZAW4j1NGiamIWpEX0.

⁶⁷ Българските институции да пазят правата и достойнството на българските граждани. URL: <https://dabulgaria.bg/balgarskite-institutsii-da-pazyat-pravata-i-dostojnstvoto-na-balgarskite-grazhdani/?fbclid=IwAR0JvREyCgeVisQdqGIWGEZpjKwBXP0O-KoxDi4M3tEfO2DZ4HKFV7zIPf4>.

⁶⁸ Как украинцы в Болгарии пытались использовать подарок РФ против нее самой. URL: https://riafan.ru/1136479-kak-ukraincy-v-bolgarii-pytalis-ispolzovat-podarok-rf-protiv-nee-samoi-kolonka-vladimira-tulina?fbclid=IwAR0nojW228Coi2x7OdmjaBcrz_O1it6CW67vvigsTbeQ5YjiZvdXie-1QKM.

⁶⁹ Съобщение на Министерство на външните работи. URL: https://www.mfa.bg/bg/news/20187?fbclid=IwAR0nojW228Coi2x7OdmjaBcrz_O1it6CW67vvigsTbeQ5YjiZvdXie-1QKM.

⁷⁰ А. Атаманенко. Українці в Болгарії і Україна... С. 190.

⁷¹ 2018 Country Reports on Human Rights Practices: Bulgaria. URL: <https://www.state.gov/reports/2018-country-reports-on-human-rights-practices/bulgaria/>

⁷² В Україні відкривають болгарську школу, в Болгарії — український культурний центр. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/10/5/7087824>.

⁷³ Ревякина Л. Украинская эмиграция в Болгария... С. 393.

REFERENCES

1. Atamanenko, A. (2019). *Ukrayinci v Bolgariyi i Ukrayina: potencial spivpraci. Ukrayina i Bolgariya v istoriyi Yevropy*. *Zbirny`k naukovy`x prac`*, 180–197 [in Ukrainian].
2. Atamanenko, A. (2015). *Zakordonne ukrayinstvo ta Ukrayina: problemy` ta perspekty`vy` vzyayemovidnosy`n. Naukovi Zapy`sky` Nacional`nogo universy`tetu Ostroz`ka akademiya. Seriya Istory`chni nauky`*, 23, 7–13 [in Ukrainian].
3. Cherny`k, P., & Lozy`ns`ky`j, P. (2009). *Osobly`vosti suchasny`x ukrayins`ko-bolgars`ky`x dvostoronnix vidnosy`n. Naukovy`j visny`k Uzhgorods`kogo universy`tetu. Seriya Politologiya, sociologiya, filozofiya*, 13, 244–248 [in Ukrainian].
4. Sy`mbal, T.V. (2012). *Fenomen emigraciyi: dosvid filozofs`koyi refleksiyi. Extended abstract of Doctor`s thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

5. Filon, M., & Ivancho, Ye. (2017). Emigraciya v Ukrayini, problemy` i shlyaxy` podolannya. *Mezhdunarodnyj nauchnyj zhurnal Y`nternauka*. 3, 165 [in Ukrainian].

6. Imreorova, M. (2013). Pro stvorenniya ukrayins`ko-bolgars`kogo tovary`stva Plovdy`v. *Materialy` shostoyi ta s`omoyi mizhnarodny`x naukovy`x konferencij Dragomanivs`ki studiyi*. Sofy`ya [in Ukrainian].

7. Kakovkina, O. (2010). Ukrayins`ka diaspora v rozvy`tku ukrayins`ko-bolgars`ky`x vidnosy`n. *Naukovi zapy`sky` Nacional`nogo universy`tetu Ostroz`ka akademiya. Seriya Istory`chni nauky`*, 15, 110–120 [in Ukrainian].

8. Kolarova, T. (2011). Ukrayins`ky`j dim u Silistri. *Materialy` chetvertoyi ta p`yatoyi naukovy`x konferencij Dragomanivs`ki studiyi*. Sofiya. [in Ukrainian].

9. Mashevs`ky`j, O., & Mingazutdinova, O. (2019). Ukrayins`ko-bolgars`ki vidnosy`ny` (1991–2018 rr.). *Ukrayina i Bolgariya v istoriyi Yevropy`*. *Zbirny`k naukovy`x pracz`* [in Ukrainian].

10. Matanova, T. (2013). Etny`chno sebevzpyr`emane y` lokalna pry`nadlezhnost pry`decza ot ukray`no-b`lgarsky` simejstva. *Materialy` shostoyi ta s`omoyi naukovy`x konferencij Dragomanivs`ki studiyi*. Sofy`ya [in Bulgarian].

11. Matanova, T. (2016). Nostalgy`chny` v`r`zky` s Ukrajna sred ukray`nsky` my`granty` v obshhy`na Sly`ven. *Materialy` vos`moyi, dev`yatoyi ta desyatoyi mizhnarodny`x naukovy`x konferencij Dragomanivs`ki studiyi*. Sofy`ya [in Bulgarian].

12. Nyagulov, B. (2006). Malcy`nstvata v etny`cheskata poly`ty`ka na B`lgary`ya y`Ukrajna: sravny`telny` aspekty`. *B`lgary`te v Severnoto Pry`chernomory`e. Y`zsedovany`ya y`matery`aly`*, 9, 237–256. [in Bulgarian].

13. Revyaky`na, L. (2019). Ukray`nската emy`gracy`ya v B`lgary`ya. 1920-te gody`ny` na XX vek — nachalo na XXI vek. *Ukrayina i Bolgariya v istoriyi Yevropy`*. *Zbirny`k naukovy`x pracz`* [in Bulgarian].

14. Vlasenko, V. (2011). Do istoriyi mizhvoyennoyi ukrayins`koyi polity`chnoyi emigraciyi na Balkanax. *Pam`yatky` : arxeografichny`j shhorichny`k*, 12, 124–145 [in Ukrainian].

15. Vlasenko, V.M. (2013). Do istoriyi ukrayins`koyi emigraciyi u Pivdenno-Sxidnij Yevropi (Ukrayins`ky`j Chervony`j Xrest na Balkanax). *Pam`yatky` : arxeografichny`j shhorichny`k*, 14, 75–92 [in Ukrainian].

16. Hakova, E., & Moskalenko, V. (Comps.). (2016). Prof. My`xajlo Y`vanovy`ch Parashhuk ukray`nsky` skulptor y` vy`den obshhestven deecz (1878–1963). *Sborny`k dokumenty`, sny`mky` y`ibly`kacy`y`*. Sofy`ya, Parady`gma [in Ukrainian].

17. Yakimova, A. (2007). Prosvitny`cz`ka misiya ukrayins`koyi emigraciyi v Bolgariyi. *Ukrayinoznavstvo*, 1, 308–311 [in Ukrainian].

18. Yakimova, A. (2011). *Ukrayinci v Bolgariyi: Filosofiya istory`chnogo buttya*. Sofiya [in Ukrainian].

19. Zhukivs`ky`j, V. (2008). Ukrayins`ka gromada v Bolgariyi. *Materialy` I, II ta III naukovy`x konferencij Dragomanivs`ki studiyi*. Sofiya [in Ukrainian].